

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

27.02.2024. Nr. 1-6/1

Uz 24.10.2023 1-04.1/33-pav/2024

Latvijas Republikas Satversmes tiesa
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr. 2023-40-01

Tiesībsargs saņēma Satversmes tiesas 2024. gada 6. februāra vēstuli Nr. 1-04.1/33-pav/2024 (reģistrēta 06.02.2024 ar Nr. 36), kurai pievienots Satversmes tiesas tiesneša 2024. gada 6. februāra lēmums. Ar minēto lēmumu Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš atzīst tiesībsargu par pieaicināto personu lietā Nr. 2023-40-01 "Par Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtais daļas vārdu "rajona (pilsētas) tiesai" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam" un uzaicina izteikt viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc tiesībsarga ieskata, varētu būt nozīme lietā.

Izvērtējot lēmumam pievienoto konstitucionālās sūdzības iesniedzēju ārvalsts komersanta "KASPIANLAB LP" un ASG Resolution Capital, AS (turpmāk – Pieteicēji) konstitucionālās sūdzības (pieteikumus), kā arī Saeimas atbildes rakstu, tiesībsargs sniedz šādu viedokli.

1. Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtais daļa paredz, ka tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt rajona (pilsētas) tiesai pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā. Satversmes tiesā ir apstrīdēti normas vārdi "rajona (pilsētas) tiesai", kas paredz, ka pierādījumus procesā par noziedzīgi iegūtu

mantu var iesniegt tikai rajona (pilsētas) tiesai, tādējādi no normas tvēruma izslēdzot apgabaltiesu kā apelācijas instances tiesu (turpmāk – apstrīdētā norma).

Kā izriet no konstitucionālajām sūdzībām, tad Pieteicēji savu pamattiesību aizskārumu saskata tajā, ka procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ar mantu saistītā persona vairs nevar iesniegt pierādījumus apgabaltiesai, pat ja šie pierādījumi lietā iepriekš objektīvi nebija pieejami un tie ar mantu saistītās personas rīcībā nonāca pēc rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pieņemšanas. Tāpat Pieteicējs (ārvalsts komersants “KASPIANLAB LP”) norāda uz apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 1. pantam un 92. pantam, ciktāl apstrīdētā norma attiecas uz procesiem par noziedzīgi iegūtu mantu, kuros apelācijas instances tiesvedība normas spēkā stāšanās brīdī jau bija uzsākta un ciktāl tā neparedz saudzējošu pārejas periodu uz jauno tiesisko regulējumu. Pieteicēju ieskatā Saeima apstrīdētās normas pieņemšanā ir pārkāpusi labas likumdošanas principu, tātad pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar likumu. Attiecībā uz leģitīmo mērķi un samērīguma kritērijiem Pieteicējs ASG Resolution Capital, AS norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis varētu būt sabiedrības drošības aizsardzība, taču pamattiesību ierobežojums jebkurā gadījumā neatbilst samērīguma principam.

2. Saeima uzskata, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam ir vairāki leģitīmi mērķi – sabiedrības drošības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Savukārt attiecībā uz pamattiesību ierobežojuma samērīgumu Saeima norāda, ka apstrīdētajai normai ir gan ierobežojoša, gan arī personas pamattiesību ievērošanu veicinoša jeb labvēlīga ietekme. Tāpat Saeima norāda, ka pieņemot apstrīdēto normu tiek novērsta tāda personas tiesisko stāvokli pasliktinoša situācija, ka apelācijas instances tiesā tiktu iesniegti jauni, iepriekš rajona (pilsētas) tiesā nevērtēti pierādījumi un apgabaltiesa būtu vienīgā tiesu instance, kurā šie pierādījumi tiktu vērtēti pēc būtības, pieņemot uz tiem balstītu, iespējams, personai nelabvēlīgu un nepārsūdzamu tiesas nolēmumu. Saeima pienācīgu uzmanību apstrīdētās normas kontekstā vērš uz Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu, kas kā jauna norma tika iestrādāta Kriminālprocesa likumā ar tiem pašiem grozījumiem, ar kuriem apstrīdētā norma. Saeimas ieskatā tieši Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu var palīdzēt atrisināt situācijas, kad jauni pierādījumi ar mantu saistītai personai kļūst pieejami pēc rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pieņemšanas. Līdz ar to Saeimas ieskatā ierobežojuma izpausmes apjomu lielā mērā

nosaka nevis apstrīdētā norma, bet gan tās piemērošanas prakse katrā konkrētajā situācijā. Visbeidzot Saeima norāda, ka tā piekrīt, ka Pieteicējam (ārvalsts komersantam "KASPIANLAB LP") varēja rasties tiesiskā paļāvība uz to, ka viņš varēs iesniegt pierādījumus apelācijas instances tiesā atbilstoši iepriekšējam tiesiskajam regulējumam, kas bija noteikts Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtajā daļā. Tomēr konkrētajā gadījumā nebija nepieciešams noteikt pārejas periodu apstrīdētās normas piemērošanai, jo apstrīdētā norma nepasliktina personas tiesisko stāvokli, bet gan paredz personai labvēlīgāku tiesisko regulējumu. Tādējādi Saeimas ieskatā pārejas perioda neesība ir objektīvi pamatota un samērīga un neaizskar Pieteicēja (ārvalsts komersanta "KASPIANLAB LP") tiesisko paļāvību.

3. Satversmes 92. panta pirmais teikums paredz, ka "ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā". Tāpat arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta 1. punkts nosaka, ka "ikvienam ir tiesības, nosakot savu civilo tiesību un pienākumu vai jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos neatkarīgā un objektīvā ar likumu izveidotā tiesā [...]". Interpretējot Satversmes 92.panta pirmo teikumu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta¹. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdzvērtīgu iespēju princips (līdztiesības un sacīkstes princips), kā arī tiesības tikt uzklausītam².

Pušu līdzvērtīgu iespēju princips jeb procesuālās līdztiesības princips noteic, ka lietas izskatīšanas procesā procesa dalībnieku tiesībām ir jābūt taisnīgi līdzsvarotām (fair ballance) - proti, katram ir jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, neesot nepamatoti nostādītām nelabvēlīgākā stāvoklī kā citi procesa dalībnieki. Procesuālā līdztiesība ir nodrošināta tad, ja procesa dalībniekiem ir dotas vienlīdzīgas iespējas izmantot

¹ Satversmes tiesas 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12. punkts.

² Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01 11. punkts. Citēts pēc Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 8.2. punkta, 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 8.3. punkta un 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 19. punkta.

procesā paredzētos procesuālos līdzekļus – piemēram, izteikties par pārējo procesa dalībnieku sniegtajiem paskaidrojumiem un argumentiem un iesniegt pierādījumus un izteikties par tiem.³

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksē ir atzīts, ka tiesvedība, kas nav saistīta ar kriminālsoda piemērošanu vai noteikšanu (citstarp arī tiesvedība par noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju), neattiecas uz “apsūdzības pamatotību krimināllietā” Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē. Tomēr procesa par noziedzīgi iegūtu mantu rezultātā par noziedzīgi iegūtu atzītās mantas konfiskācija ir uzskatāma par īpašuma izmantošanas “kontrolēšanu” Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē, un tādējādi arī ar to saistītā tiesvedība attiecas uz personas civilo tiesību un pienākumu noteikšanu Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē. Mantas konfiskācijas pasākumi, kas negatīvi ietekmē to personu tiesības, pret kurām nav izvirzīta apsūdzība, attiecas uz Konvencijas 6. panta darbības civiltiesiskajiem aspektiem.⁴

Tā kā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu tiek lemts par Kriminālprocesa likuma 628. pantā minēto ar mantu saistīto personu īpašuma tiesībām, šādā procesā pēc būtības tiek izlemti jautājumi, kas skar personu civilās tiesības un pienākumus Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē. Tādējādi Konvencijas 6. panta pirmās daļas garantijas kopsakarā ar Satversmes 92. panta pirmā teikuma garantijām uz šo procesu ir attiecināmas pilnā mērā.⁵

4. Satversmes 1. pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātais tiesiskās paļāvības princips, kas aizsargā vienīgi tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga paļāvība, kas ir minētā vispārējā tiesību principa kodols. Savukārt valstij ir pienākums savā darbībā šo principu ievērot.⁶ Likumdevējam, mainot normatīvo regulējumu, jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts.

³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 135. lpp., 56., 57. punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punkts ar atsauci uz ECT 2015. gada 12. maija sprieduma lietā “Gogitidze and Others v. Georgia”, pieteikuma Nr. 36862/05, 121. punktu un 2012. gada 10. aprīļa sprieduma lietā “Silickiene v. Lithuania”, pieteikuma Nr. 20496/02, 45.–46. punktu.

⁵ Satversmes tiesas 2017. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2016-13-01 10. punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 11.2. punkts.

Proti, tiesiskās paļāvības princips prasa aizsargāt paļāvību, kas personai radusies uz noteiktu tās tiesību saglabāšanu vai īstenošanu. Tas ietver valsts pienākumu pildīt saistības, ko tā uzņēmusies pret personām. Pretējā gadījumā tiktu zaudēta personu uzticība valstij un tiesībām.⁷

Tiesībsarga ieskatā ar mantu saistītajām personām, kas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu bija uzsākušas savu aizskarto tiesību aizstāvēšanu atbilstoši procesuālajam regulējumam, kas bija spēkā līdz 2022. gada 3. novembrim, bija tiesiskā paļāvība turpināt savas tiesiskās attiecībās īstenot tādā veidā, kas atbilstoši Kriminālprocesa likuma 629. panta ceturtajai daļai ļāva iesniegt pierādījumus arī apelācijas instances tiesā.

Ievērojot minēto, **tiesībsargs izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam to kopsakarā.**

5. Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka procesuālo tiesību regulējuma noteikšanā likumdevējam ir plaša rīcības brīvība. Personai nav subjektīvu tiesību prasīt no likumdevēja konkrēta tai vēlama procesuāla regulējuma pieņemšanu vai saglabāšanu, nodrošinot lietas iztiesāšanu tai vēlāmā procesā vai kārtībā.⁸ Līdz ar to tiesībsarga ieskatā nedz Satversmes 1. pants, nedz 92. panta pirmais teikums neliedz likumdevējam grozīt regulējumu, kas ietekmē personas tiesības efektīvi aizsargāt savas tiesības taisnīgā tiesā procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.

Likumdevējam ir tiesības pieņemt arī tādus grozījumus, kam ir tūlītējs spēks. Tātad ir pieļaujama pieņemtā tiesiskā regulējuma attiecināšana arī uz tādām tiesiskajām attiecībām, kuras bijušas ievadītas pirms šā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās un tā spēkā stāšanās laikā turpinās. Tomēr likumdevējam, pieņemot šādas procesuālo tiesību normas, ir pienākums izvērtēt to ietekmi uz jau iesāktajām tiesiskajām attiecībām un, ja nepieciešams, paredzēt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu. Tādā veidā tiktu nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personu tiesisko paļāvību un sabiedrības gūto labumu.⁹

⁷ Satversmes tiesas 2015. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-31-01 9.2. punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2015. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-31-01 10. un 18.2. punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2015. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-31-01 9.2. punkts un Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 12. punkts.

Tāpēc ir jāņem vērā Kriminālprocesa likuma 4. pantā nostiprinātais procesuālo normu tūlītējās piemērošanas princips, saskaņā ar kuru kriminālprocesa kārtību nosaka tā kriminālprocesa tiesību norma, kura ir spēkā procesuālās darbības izdarīšanas brīdī. Līdz ar to attiecībā uz Pieteicējiem apstrīdētā norma, kas ar 2022. gada 6. oktobra likumu "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" stājās spēkā 2022. gada 3. novembrī, automātiski tika attiecināta uz Pieteicēju tiesiskajām attiecībām.

Tiesībsargs konstatē, ka attiecībā uz abiem Pieteicējiem apstrīdētā norma tika piemērota tādējādi, ka pirmās instances tiesā viņiem bija iespēja iesniegt pierādījumus, taču pēc rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pieņemšanas šādas tiesības vairs nepastāvēja un apgabaltiesa lietas izskatīja pēc jaunā procesuālā regulējuma, kas šādas tiesības vairs neparedzēja. Kā redzams no Pieteicēju individuāli norādītajiem faktiskajiem apstākļiem, tad viņi vēlējās iesniegt apgabaltiesā, viņuprāt, lietā nozīmīgus pierādījumus, kas objektīvi nebija pieejami iztiesāšanas laikā pirmās instances tiesā, vai kuri tapa zināmi pēc iepazīšanās ar visiem procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietas materiāliem.

Līdz ar to ir konstatējams, ka apstrīdētā norma ierobežoja Pieteicēju tiesības uz taisnīgu tiesu tādējādi, ka viņiem tika liegts apelācijas instances tiesā iesniegt pierādījumus.

6. Tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, bet ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs¹⁰.

7. Pārbaudot, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, abi Pieteicēji norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā ir pārkāpts labas likumdošanas princips.

Tiesībsargs informē Satversmes tiesu, ka grozījumi Kriminālprocesa likumā, ar kuriem citstarpā tika pieņemta apstrīdētā norma, ietvēra vairākus citus nozīmīgus tiesību jautājumus, par kuriem savu viedokli izteica arī tiesībsargs. Proti, minēto grozījumu rezultātā Kriminālprocesa likuma 631. pantā tika iestrādāta jauna ceturtā daļa, kas lielā mērā atrisināja tiesībsarga pārbaudes lietā Nr. 2020-40-4AD izdarītos secinājumus par nepieciešamību sašaurināt apgabaltiesas kompetenci.¹¹ Tāpat ar minētajiem grozījumiem Kriminālprocesa likumā tika

¹⁰ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punktu.

¹¹ Sk. <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/86E77D9BCE1DAAFDC22588100042FA43?OpenDocument>.

būtiski uzlabota ar mantu saistīto personu tiesības iepazīties ar procesa par noziedzīgi iegūtu mantu materiāliem, kas pašreizējā Kriminālprocesa likuma 627. panta ceturtās daļas redakcijā paredz iespēju iepazīties ar visiem lietas materiāliem un tikai konkrētu interešu apdraudējuma dēļ var liegt personai iepazīties ar konkrētiem lietas materiāliem, piemēram, nepieciešamības gadījumā anonimizējot liecinieku personas datus.

Tiesībsargs norāda, ka minētie grozījumi Kriminālprocesa likuma 59. nodaļā, kurā tika iestrādāta arī apstrīdētā norma, sākotnēji tika izvērtēti Tieslietu ministrijas pastāvīgajā Kriminālprocesa likuma darba grupā. Tiesībsargs norāda, ka par apstrīdēto normu norisinājās pienācīgas diskusijas darba grupā un arī pēc tās nonākšanas Saeimā tika izvērtēts Latvijas Zvērinātu advokātu padomes iebildums pret apstrīdēto normu. Lai gan nav atrodamas konkrētās norādes par apstrīdētās normas atbilstību tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām, tomēr jau no normas izstrādes materiāliem izriet, ka normas mērķis bija nodrošināt, ka gan rajona (pilsētas) tiesa, gan apgabaltiesa, sūdzības iesniegšanas gadījumā, vērtēs vienus un tos pašus pierādījumus, tādējādi nodrošinot taisnīgu un objektīvu lietas izskatīšanu. Turklāt tiesībsargs papildus norāda, ka apstrīdētās normas pieņemšana pamatā tieši balstījās uz to apstākli, ka valsts puse (procesa virzītājs un prokurors) visbiežāk iegūst jaunus pierādījumus pēc rajona (pilsētas) tiesas lēmuma pieņemšanas un tos iesniedz apgabaltiesai, bet ar mantu saistītā persona par to uzzina tikai apelācijas instances tiesā, tādējādi liedzot tai atspēkot otras puses argumentus un nostādot to procesuāli neizdevīgākā stāvoklī.

Labas likumdošanas princips negarantē konkrētu vienai personai vai personu grupai vēlamu rezultātu, tomēr tā ievērošana ikvienam dod pārliecību par to, ka attiecīgais jautājums ir demokrātiski apspriests, proti, dažādi viedokļi ir pausti un analizēti, un ka dažādu tiesību un likumīgo interešu sadursmes gadījumā labākais iespējamais līdzsvars ir meklēts, ievērojot Satversmē ietvertās vērtības un vispārējos tiesību principus.¹²

Ievērojot minēto, **tiesībsarga ieskatā pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.**

8. Ikvienu tiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un pamatojumam, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad¹³.

¹² sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 9.1.1. punktu.

¹³ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 15. punktu.

Lietā ir pausti viedokļi, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – sabiedrības drošības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Tiesībsarga ieskatā apstrīdētā norma nodrošina abām pusēm procesuāli līdzvērtīgākas iespējas procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, jo liedz jaunus pierādījumus, kas iepriekš nav vērtēti rajona (pilsētas) tiesā, iesniegt apelācijas instances tiesā. Turklāt kā jau iepriekš tika norādīts, tad līdzšinējā praksē tieši valsts starptautiskās sadarbības ietvaros nereti ieguva jaunus pierādījumus jau pēc pirmās instances tiesas lēmuma, uz ko ar mantu saistītā persona nevarēja efektīvi reaģēt. Turklāt jāņem vērā arī aspekts, ka apstrīdētās normas pieņemšanas rezultātā valsts jo īpaši tiek disciplinēta visus nepieciešamos pierādījumus mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu iegūt vēl pirms tiek izdalīti no krimināllietas materiāli un uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu, tādējādi ievērojot Kriminālprocesa likuma 626. panta pirmās daļas 1. punktā nostiprināto nosacījumu. Līdz ar to tiek arī efektīvizēts procesa izskatīšanas ilgums.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevēja mērķis, izdalot mantisko jautājumu vērtēšanu sevišķā procesā, ir nodrošināt savlaicīgu un uz procesa ekonomijas interesēm vērstu kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu atrisināšanu. Procesā par noziedzīgi iegūtu mantu ir jānodrošina sabiedrības interese par efektīvu kriminālprocesa norisi un citu personu tiesību aizsardzība.¹⁴

Tādējādi tiesībsarga ieskatā pamattiesību ierobežojumam **ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības drošības aizsardzība.**

9. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu¹⁵.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks¹⁶.

¹⁴ Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 20.2. punkts.

¹⁵ Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 17. punkts.

¹⁶ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 16. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-18-01 15. punktu.

9.1. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts¹⁷. Tiesībsarga ieskatā apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nodrošina procesa par noziedzīgi iegūtu mantu efektīvāku izskatīšanu, kā arī garantē to, ka vieni un tie paši pierādījumi pēc būtības tiks izskatīti divās tiesu instancēs.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

9.2. Pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tomēr saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.¹⁸

Lietā ir norādīti virkne saudzējošāku līdzekļu – iespēja iesniegt pierādījumus apelācijas instances tiesā tad, ja tos objektīvi nebija iespējams iesniegt rajona (pilsētas) tiesā, paredzēt iespēju apgabaltiesai atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot lietu atkārtotai izskatīšanai pirmajā instancē, ja objektīvu iemeslu dēļ lietā nozīmīgi pierādījumi pirmo reizi tiek iesniegti apgabaltiesā, vai paredzēt iespēju ar mantu saistītajai personai iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, bet procesa virzītājam to liegt.

Savukārt pamatojot apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 92. pantam pirmajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 1. pantu, Pieteicējs (ārvalsts komersants “KASPIANLAB LP”) norāda, ka likumdevējam vajadzēja paredzēt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, proti, līdz ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā iestrādāt arī Pārejas noteikumus, kas attiecībā uz jau uzsāktām tiesvedībām procesā par noziedzīgi iegūtu mantu saglabātu iespēju iesniegt pierādījumus arī apgabaltiesā.

9.2.1. Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, jānoskaidro:

1) vai personai bija radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka varēs iesniegt pierādījumus apgabaltiesā atbilstoši iepriekš spēkā esošajam regulējumam;

¹⁷ Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu.

¹⁸ Satversmes tiesas 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 17. punkts.

2) vai likumdevējs ir nodrošinājis saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko paļāvību uz to, ka tā varēs iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, un sabiedrības interesēm.¹⁹

Saeima neapšaubā un arī tiesībsargs piekrīt, ka Pieteicējam (ārvalsts komersantam "KASPIANLAB LP") varēja rasties tiesiskā paļāvība uz to, ka tā varēs iesniegt pierādījumus apgabaltiesā atbilstoši iepriekš spēkā esošajam regulējumam.

9.2.2. Savukārt, lai izvērtētu, vai likumdevējs ir nodrošinājis saprātīgu līdzsvaru starp personas tiesisko paļāvību uz to, ka tā varēs iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, un sabiedrības interesēm, jāizvērtē:

- 1) kāds bija likumdevēja mērķis, pieņemot apstrīdēto normu;
- 2) vai likumdevējs, izvērtējot apstrīdētās normas ietekmi uz jau ievadītajām tiesiskajām attiecībām, ir paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu.²⁰

Attiecībā uz to, kāds bija likumdevēja mērķis, pieņemot apstrīdēto normu, tiesībsargs savu vērtējumu jau ir izteicis šā viedokļa 8. punktā, tāpēc to atkārtot nav nepieciešams.

Savukārt, kas attiecas uz to, vai likumdevējs ir paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, visupirms norādāms, ka tas, vai likumam nepieciešams pievienot pārejas noteikumus, ir likumdevēja izšķiršanās jautājums. Likumdevējs, izdarot grozījumus tiesiskajā regulējumā, izvērtē, vai konkrētā gadījumā ir nepieciešami pārejas noteikumi un tāpat arī pārejas periods līdz jaunā regulējuma spēkā stāšanās dienai.²¹ Turklāt pārejas noteikumi ir tikai viens no juridiskās metodes instrumentiem, ar kuriem likumdevējs var nodrošināt saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu. Šādu saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu iespējams nodrošināt arī ar citiem mehānismiem.

Tiesībsarga ieskatā nebūtu racionāli ikkatrā gadījumā, kad tiek veikti grozījumi procesuālajos likumos, paredzēt vienmēr arī pārejas noteikumus. Tiesiskās attiecības ir mainīgas un privātpersonas nevar paļauties, ka ikkatrā gadījumā viņu tiesiskais stāvoklis paliks nemainīgs atbilstoši tai kārtībai, kāda tika paredzēta sākotnējā stadijā. Vienlaikus tiesībsargs uzsver, ka tas

¹⁹ Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 12. punkts.

²⁰ Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 14. punkts.

²¹ Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 16.2. punktu un Satversmes tiesas 2021. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2020-30-01 16. punktu.

nemaina likumdevēja pienākumu, ierobežojot personu pamattiesības, tomēr paredzēt kādu mehānismu, kas nodrošina saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu. Savukārt, ja cits efektīvs mehānisms nav paredzēts, tas norāda uz normas neatbilstību Satversmei.

Tiesībsargs neuzskata, ka par saudzējošāku līdzekli varētu atzīt iespēju iesniegt apelācijas instances tiesā pierādījumus tad, ja tie objektīvu iemeslu dēļ agrāk nebija pieejami. Tas būtu pretrunā tam mērķim, kāpēc apstrīdētā norma tika pieņemta, proti, lai garantētu, ka abās tiesu instancēs lieta tiktu izskatīta pēc vieniem un tiem pašiem pierādījumiem, tādējādi nodrošinot lietas pilnvērtīgu izskatīšanu pēc būtības abās tiesu instancēs.

Tāpat tiesībsargs par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt iespēju paredzēt, ka tikai ar mantu saistītā persona varētu iesniegt pierādījumus apgabaltiesā, bet valsts procesa virzītāja un prokurora personā to nevarētu. Lai gan pušu līdztiesības principu pamatā uzlūko no privātpersonu interešu aizsardzības viedokļa, tomēr, lai sasniegtu taisnīgu rezultātu ikvienā lietā, kas ir visas sabiedrības interesēs, nebūtu pieļaujama tāda situācija, kur privātpersona tiktu nostādīta acīmredzami labvēlīgākā situācijā, nekā valsts.

Savukārt, kas attiecas uz iespēju apgabaltiesai atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nodot lietu izskatīšanai no jauna pirmajā instancē, ja objektīvu iemeslu dēļ lietā nozīmīgi pierādījumi tiek iesniegti tikai apgabaltiesā, tiesībsargs norāda, ka pēc būtības šāda iespēja tika paredzēta vienlaikus ar apstrīdētās normas pieņemšanas brīdi. Proti, Kriminālprocesa likuma 631. pants tika papildināts ar jaunu ceturto daļu, kas paredz, ka izskatot sūdzību vai protestu, tiesa atceļ rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un nosūta materiālus jaunai izskatīšanai, ja konstatē kādu šā likuma pārkāpumu, kuru tiesa pati nevar novērst.

Kā jau iepriekš šajā viedoklī tika uzsvērts, tad minētā norma lielā mērā tika iestrādāta Kriminālprocesa likumā dēļ tiesībsarga pārbaudes lietā Nr.2020-40-4AD izdarītajiem secinājumiem par nepieciešamību sašaurināt apgabaltiesas kompetenci. Proti, Kriminālprocesa likuma 631. panta galvenais mērķis ir nodrošināt, ka apgabaltiesa nav pirmā tiesu instance, kas pieņem konfiskācijas lēmumu. Kā to rāda šīs normas piemērošanas prakse, tā arī tiek izmantota, lai izvairītos no tādu situāciju radīšanas, kur apelācijas instances tiesa ir pirmā, kas pieņem mantas īpašniekam nelabvēlīgu nolēmumu. Kā aprakstīts tiesību doktrīnā, tad pēc šīs normas spēkā stāšanās nav zināmi gadījumi, kad arestētā manta par noziedzīgi iegūtu pirmo

reizi tiktu atzīta apelācijas instances tiesā. Taču ir jau bijuši atsevišķi gadījumi, kad apelācijas instances tiesa atceļ pirmās instances tiesas nolēmumu, ar kuru process par noziedzīgi iegūtu mantu ticis izbeigts, un nodod lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.²²

Tāpat, piemēram, lietā Nr. 11903016720 apgabaltiesa atcēla rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un procesu par noziedzīgi iegūtu mantu nosūtīja jaunai izskatīšanai, jo konstatēja, ka tiesa nav norādījusi un nav vērtējusi pierādījumus. Nosūtot lietu jaunai izskatīšanai, tiesas kolēģija atzina, ka pieļautos pārkāpumus nav iespējams novērst apelācijas instances tiesā, jo veidotos situācija, ka apgabaltiesai, vērtējot pierādījumus, lieta pēc būtības tiktu skatīta tikai vienā instancē, jo apgabaltiesas lēmums nav pārsūdzams. Tāpēc, lai nodrošinātu personu tiesības jautājuma pēc būtības izskatīšanai divās instancēs, nodrošinot taisnīgu procesu, tiesas lēmums tika atcelts un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.²³

Ievērojot minēto, Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturrtā daļa šobrīd palīdz novērst tās situācijas, ka apgabaltiesa ir pirmā tiesu instance, kas konfiscē mantu, kā arī nodrošina, lai pierādījumi un pats tiesību jautājums par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu tiktu izskatīts pēc būtības divās tiesu instancēs.

Tomēr tiesībsargs nepiekrīt Saeimai, ka minētās normas mērķis bija novērst arī tās situācijas, kad rajona (pilsētas) tiesas lēmumu atceļ un nosūta lietu izskatīšanai no jauna, jo lietā nozīmīgi pierādījumi objektīvu iemeslu dēļ tiek iesniegti tikai apgabaltiesā, ko saskaņā ar apstrīdēto normu nevar darīt. Lai gan tiesībsargs neapšaubā, ka Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu varētu tulkot arī šādi, jo šajā normā minētie vārdi "konstatē kādu šā likuma pārkāpumu" aptver plašu tiesisko attiecību spektru, tomēr tam būtu nepieciešams gūt apstiprinājumu no normas izstrādes dokumentiem vai esošās tiesu prakses. No tiesībsarga rīcībā pieejamās informācijas šāds konstatējums nevar tikt izdarīts, jo likumprojekta Nr. 1323/Lp13 "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" izstrādes gaitā šādā aspektā tas netika vērtēts, kā arī tiesībsargam nav zināma tiesu prakse, kur tieši jaunu pierādījumu parādīšanās apgabaltiesā būtu pamats atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un lietu nosūtīt atkārtotai

²² Kalniņa V. Satversmes tiesā ierosināto lietu ietekme uz procesu par noziedzīgi iegūtu mantu. Jurista Vārds, 14.11.2023. Nr. 46/47 (1312-1313).

²³ Dundurs Z. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas prakse procesos par noziedzīgi iegūtu mantu. Jurista Vārds, 14.11.2023. Nr. 46/47 (1312-1313).

izskatīšanai. Likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties arī citādu, nevis parasto juridisko tehniku pārejas noteikumu formā, taču tad nepieciešams, lai normas adresātam un piemērotājam būtu saprotams, ka šāda risinājuma mērķis ir saudzējoša pāreja. Šajā gadījumā Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdaļa nedod skaidru un nepārprotamu norādi uz to, ka tā ir iecerēta kā pārejas noteikumi vai citāda saudzējoša pāreja.²⁴ Arī Saeima savā atbildes rakstā nav minējusi konkrētus piemērus, kas pamatotu vienu vai otru situāciju. Vienlaikus no Pieteicēju faktiskajiem apstākļiem izriet tas, ka viņu gadījumā apgabaltiesa Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturto daļu nepiemēroja, bet gan uzreiz atteica pievienot pierādījumus, jo apstrīdētā norma to liedza. Tiesībsargs gan negūst pārliecību, ka paši Pieteicēji būtu vērsuši apgabaltiesas uzmanību uz šo aspektu, kas attiecīgi varētu sniegt pilnvērtīgāku ieskatu par Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdaļas piemērošanu praksē.

Ievērojot iepriekš minētos apstākļus, skatot apstrīdēto normu sistēmiski, kopsakarā ar citām tiesību normām²⁵, **par saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu un tiesībām uz taisnīgu tiesu atbilstošu varētu atzīt Kriminālprocesa likuma 631. panta ceturtdaļas piemērošanu situācijās, kad lietā nozīmīgi pierādījumi objektīvi kļūst pieejami tikai apgabaltiesas tiesvedības laikā, ja to apliecinātu skaidra likumdevēja griba vai sekmīgi normas piemērošanas praksē piemēri. Pretējā gadījumā apstrīdētā norma neatbilst tiesiskās paļāvības principam un nenodrošina personas efektīvu tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzību procesā par noziedzīgi iegūtu mantu.**

Ar cieņu

tiesībsarga vietniece

Ineta Piļāne

* No 2024.gada janvāra Tiesībsarga biroja gatavotie dokumenti tiek formatēti, ievērojot piekļūstamības prasības personām ar uztveres un redzes traucējumiem.

²⁴ Šajā sakarā sk. arī Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kusiņa, Sanitas Osipovas un Inetas Ziemeles atsevišķo domu lietā Nr. 2014-31-01 6. punktu.

²⁵ Sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra lietā Nr. 2023-04-0106 21.2. punktu.